

4. Závěr

Základním problémem při tvorbě předkládaného materiálu byla otázka, **jak definovat venkovský prostor**. Může to být neurbanizované území, složené z jednotlivých sídel, obce venkovského (neměstského) charakteru, venkovské regiony (okresy). Jsou možné i další přístupy. Stručně řečeno je možno zvolit řadu variant od té nejjednodušší (městský prostor představuje pouze Praha a vše ostatní je venkov) až po územně nejpodrobnější, kdy bychom mohli vycházet z charakteristik jednotlivých základních sídelních jednotek (ve městech urbanistických obvodů) a struktury a životního stylu obyvatelstva v nich žijících. V takovém případě bychom však značně ochudili datovou základnu pro statistické vyhodnocení postavení venkovského prostoru a jeho srovnání s prostorem městským. Prakticky jediným zdrojem dat by pak byly výsledky sčítání lidu, domů a bytů, které naposledy proběhlo v České republice v roce 2001 a je organizováno pravidelně v desetiletých intervalech.

Proto jsme zvolili jako **základní statistickou jednotku obec**, samozřejmě s tím vědomím, že její území není v naprosté většině případů homogenní. Především na okrajích větších měst jsou území, ve kterých lidé žijí venkovským stylem života; jsou však započtení v rámci celé obce do měst. Naopak existují menší obce, především v okolí velkých měst, ve kterých lidé žijí převážně městským stylem života. Ty ve většině variant započítáváme do měst. Výjimku tvoří 6. varianta, kdy jsme do měst započítali i zázemí krajských měst (jako největších center).

Další možností je rozlišovat **větší regiony** (například okresy) na městské a venkovské, a to podle podílu obyvatelstva v obcích příslušného charakteru. Jedná se o okresy výrazně venkovské (více než 50 % venkovského obyvatelstva, převážně venkovské (37,5 až 50 %), smíšené (25 až 37,5 %), převážně městské (15 až 25 %). Přitom za venkovské obyvatelstvo je považováno obyvatelstvo obcí s hustotou menší než 100 obyvatel na km². Při takovéto klasifikaci vychází v našem kraji jako převážně venkovský pouze okres Bruntál, jako smíšený okres Nový Jičín a ostatní okresy jsou převážně městské.

Dále je možno vymezit **oblasti s méně příznivými podmínkami** pro tzv. „udržitelný život“, danými nízkou zalidněností území a velkou vzdáleností od rozvojových center. Pro vymezení území s méně příznivými podmínkami rozvoje je užívána hodnota zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km². Méně zalidněné venkovské obce představují v Moravskoslezském kraji 84 obcí, tedy 28 % z celkového počtu obcí v kraji. V nich žije jen 46 tis. obyvatel, tj. 3,7 % z celkového počtu obyvatel v kraji. Je však potřebné si uvědomit, že hustota zalidnění se počítá na celé katastrální území obce a jeho velikost má v některých případech značný vliv na hodnotu tohoto ukazatele. Proto do této kategorie spadá i jedno město (Budišov nad Budišovkou s 3 135 obyvateli) a jeden městys (Spálov s 917 obyvateli), jejichž hustota je pod 50 obyvatel na 1 km².

V předkládaném materiálu jsme vymezili **6 různých variant venkovského prostoru**. Jednalo se jak o vymezení administrativní (obce bez statutu města ve variantě 4 nebo obce, které nejsou sídlem pověřeného obecního úřadu ve variantě 5), tak o vymezení na základě počtu obyvatel a hustoty obyvatelstva v dalších variantách. V poslední variantě jsme nezahrnuli do městského prostoru zázemí krajských měst, Toto zázemí jsme vymezili kruhem o předem stanoveném poloměru (podle počtu obyvatel centrálního města).

Moravskoslezský kraj je nutno **považovat za převážně městský**. Dle jednotlivých variant vymezení žije na venkově 129 až 340 tis. obyvatel, což představuje přibližně 10 až 27 % obyvatel kraje. Podíl venkovského obyvatelstva je ve všech variantách venkova nižší než je celostátní průměr. Rozloha takto vymezeného venkova dosahuje 2,9 až 4,0 tis. km², což je v rozmezí od 54 do 74 % celkové plochy kraje. Z celkového počtu 299 obcí jich lze 185 až 269 považovat za venkovské. Podíl venkovských obcí se tedy pohybuje od 62 % do 90 % a je o 3,8 až 24 procentního bodu nižší než je podíl venkovských obcí podle příslušných variant v České republice.

Pro **poměření postavení venkovských a městských oblastí** v Moravskoslezském kraji a v celé České republice s určitou možností charakteristiky vývoje tohoto postavení jsme vybrali statistické ukazatele z několika základních oblastí. Přitom jsme se museli soustředit pouze na ukazatele, jejichž hodnoty jsou známé a relevantní až do úrovně jednotlivých obcí, abychom z nich mohli napočítat charakteristiky jednotlivých variant venkovského a městského prostoru.

V demografické oblasti pro charakteristiku rozdílů venkovských a městských oblastí vybrali 5 ukazatelů. Jedná se jednak o ukazatele pohybu obyvatelstva, které jsme vypočetli jako roční průměry za roky 2000 až 2006, abychom vyloučili náhodné vlivy na hodnoty těchto ukazatelů a jednak o porovnání věkové struktury obyvatelstva k 31. 12. 2006.

V letech 2000 až 2006 se ve všech variantách vymezení venkovského i městského prostoru v kraji projevoval **úbytek obyvatelstva přirozenou měnou**, i když s různou intenzitou. Úbytek obyvatelstva na venkově byl rychlejší než v městském prostoru kraje, ale zároveň, kromě páté varianty, pomalejší ve srovnání s venkovským prostorem v celé republice. Důležitým ukazatelem demografického vývoje je při

v podstatě stálé míře úmrtnosti **obecná míra plodnosti**, tedy počet živě narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15 – 49 let. Ve všech variantách je obecná míra plodnosti ve venkovském prostoru Moravskoslezského kraje vyšší (s výjimkou varianty 4 a 5) než v prostoru městském a naopak nižší než v průměru venkovského prostoru České republiky. Také městský prostor vykazuje v tomto ukazateli v republice výsledky podprůměrné, což způsobuje, že pod průměrem ČR zůstává i celý kraj. Rozdíly mezi jednotlivými variantami vymezení venkova nejsou v kraji příliš výrazné.

Druhou významnou složkou vývoje obyvatelstva je výsledek stěhování. V průměru let 2000 až 2006 došlo ve venkovském prostoru Moravskoslezského kraje k **poměrně výrazným přírůstkům obyvatelstva stěhováním**, naopak v městském prostoru byly zaznamenány úbytky obyvatelstva migrací. Tyto tendence se s různou intenzitou potvrzují ve všech krajích České republiky, kdy dochází k procesu tzv. „suburbanizace“, kdy se lidé z větších měst stěhují do okolních obcí za lepšími podmínkami pro život, klidnějším životním prostředím, pohodlnějším bydlením a podobně. Přírůstky obyvatelstva venkova stěhováním se tedy zřejmě netýkají venkova jako takového, ale určitých oblastí, v našem kraji především okolí Ostravy a dalších větších měst.

Průměrný věk obyvatel venkovského prostoru v Moravskoslezském kraji se podle jednotlivých variant pohybuje od 39,06 do 39,66 let a ve všech variantách je nižší než v městském prostoru; rozdíly mezi venkovem a městem jsou však minimální (nejvíce v 6. variantě 0,69 roku); ve srovnání s republikovým průměrem je obyvatelstvo moravskoslezského venkova mírně mladší a celkově nižší průměrný věk obyvatel kraje je dán tím, že obyvatelstvo městského prostoru je ve všech variantách také mírně mladší než v průměru celé republiky.

Dalším ukazatelem věkové struktury obyvatelstva, který vykazuje větší rozdíly než průměrný věk, je **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje poměr osob v aktivním věku (15 – 94 let) k počtu osob mimo tento věk. Rozdíly mezi jednotlivými variantami venkova nejsou příliš výrazné. Rozdíly mezi jednotlivými vymezeními městského prostoru jsou minimální. Ve srovnání s průměrem České republiky je hodnota ukazatele na venkově i v městském prostoru mírně lepší.

Oblast bydlení je zastoupena 2 ukazateli bytové výstavby, a to počtem dokončených bytů a jejich průměrnou obytnou plochou. Pro hlubší charakteristiku této oblasti by bylo možno využít výsledky sčítání lidu, které se však naposledy konalo v roce 2001 a další se připravuje na rok 2011. Počet **bytů dokončených** v letech 2000 až 2006 byl v celém kraji v rámci České republiky podprůměrný (kraj 10,9 bytu na 1 000 obyvatel; ČR 19,6 bytu na 1 000 obyvatel). Rozdíly mezi městským a venkovským prostorem jsou poměrně značné, největší rozdíl 12,3 procentního bodu je ve čtvrté variantě. **Průměrná obytná plocha bytů** nabývá ve venkovském prostoru hodnot od 76,1 do 77,7 m² a v městském prostoru je zhruba o 10 m² menší.

V oblasti **trhu práce** musíme vycházet především z výsledků sčítání lidu, protože údaje v ekonomických statistikách jsou běžně zjišťovány výběrovým způsobem s dopočtem z výběrového na základní soubor pomocí matematicko-statistických metod a data na nižších územních úrovních nejsou dostatečně reprezentativní. **Míra ekonomické aktivity** v Moravskoslezském kraji (59,96 % k 1. 3. 2001) je o 1,3 procentního bodu pod celorepublikovou hodnotou. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 58,46 po 59,07 %. V městském prostoru je míra ekonomické aktivity zhruba o 1,4 procentní body vyšší, rozdíly mezi jednotlivými variantami nejsou příliš významné. Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v **počtu obsazených pracovních míst** na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 969 obsazených pracovních míst (pod průměrem ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala 547 po 675 míst, v městském prostoru pak od 1 014 do 1 081. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací). Důležitým ukazatelem pro hodnocení venkovského prostoru je **podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu** na celkovém počtu zaměstnaných. V kraji je podíl zaměstnaných v primárním sektoru (dle SLDB) proti republikovému průměru o 1,8 procentního bodu nižší (stejně jako v kraji Libereckém). Hodnota ukazatele se mezi jednotlivými variantami vymezení venkovského prostoru pohybuje od 6,8 % po 11,8 %. V městském prostoru je samozřejmě zaměstnanost v zemědělství výrazně nižší a představuje zhruba 1,5 až 1,9 % celkového počtu zaměstnaných.

V oblasti nezaměstnanosti je nejdůležitějším ukazatelem míra nezaměstnanosti. Zvolili jsme dva způsoby jejich výpočtu, a to registrované uchazeče o zaměstnání k 31. 12. 2006 vztažené jednak k ekonomicky aktivním ze SLDB 2001a jednak k počtu obyvatel ve věku 19 – 64 let. První způsob výpočtu je oficiálně uznávaný, ale výhodou druhého způsobu výpočtu je, že poměří údaje ze stejného období, což je důležité především v územích s většími změnami v počtu obyvatel přirozenou měnou nebo stěhováním. **Míra nezaměstnanosti** (počítaná z dosažitelných uchazečů) v kraji (12,79 % ke konci roku 2006) je dlouhodobě druhou nejvyšší mezi kraji (vyšší je pouze v kraji Ústeckém). Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 11,15 % po 12,09 %. V rámci vymezeného městského prostoru se pak míra nezaměstnanosti v kraji

pohybuje od 12,87 % po 13,36 %, rozdíly tedy nejsou příliš podstatné. **Podíl uchazečů o zaměstnání celkem na obyvatelstvu ve věku 18 – 64 let** k 31. 12. 2006 (10,13 %) byl o 3,66 procentního bodu nad celorepublikovým průměrem. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 8,40 % do 9,22 %. Hodnoty v jednotlivých variantách městského prostoru jsou vyšší, pohybují se od 10,23 % po 10,76 %.

Jako další ukazatel ekonomické sféry jsme zvolili **počet mikropodniků v přepočtu na 1 000 obyvatel ve věku 15 až 64 let**. V Moravskoslezském kraji představoval 26 subjektů, což je druhý nejnižší počet mezi kraji. Počtem 21 – 22 mikropodniků ve venkovského prostoru se kraj řadí na sedmé místo mezi sledovanými kraji. V městském prostoru je tento ukazatel vyšší cca o 5 podniků, což je ovlivněno i tím, že podniky jsou evidovány podle svého sídla a nikoliv podle místa skutečné činnosti.

Dalšími ukazateli, kterými zobrazujeme podmínky pro **ekonomickou činnost na venkově** jsou podíly zemědělské půdy, lesních pozemků a zastavěných a ostatních ploch na celkové výměře. Jedná se samozřejmě o ukazatele pouze nepřímo vypovídající o postavení a produkci těchto odvětví. Podrobněji se budeme zemědělství zabývat v příštím roce, a to na základě výsledků strukturálního šetření v zemědělství, které proběhlo v celé republice na podzim letošního roku.

Pro hodnocení oblasti **infrastruktury a životního prostředí** statistické výkaznictví neposkytuje mnoho relevantních podkladů, které by umožňovaly zobrazovat rozdíly mezi venkovem a městem. Také touto oblastí se budeme podrobněji zabývat v příštím roce. V tomto materiálu jsme jako reprezentanty zvolili **podíl obcí vybavených kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod** a několik údajů o občanské vybavenosti, které jsou uvedeny v přílohové tabulce č. 1. Městské prostory jsou většinou plně vybaveny (zkoumáme pouze zda obec je vybavena či nikoliv, přičemž musí být takto vybavena alespoň jedna část obce). V kraji bylo v roce 2006 vybaveno kanalizací s koncovou ČOV celkem 43,5 % obcí (o 6,7 procentního bodu nad republikovým průměrem). Podíl venkovských obcí takto vybavených dosáhl maximální hodnoty v 5. variantě (37,5 %), nejnižší byl ve variantě 2. (27,0 %). V městském prostoru se vybavenost pohybuje od 69,0 % do 97,4 %

Existuje samozřejmě mnoho dalších variant vymezení a také další ukazatele, které mohou popisovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem, ale to je již nad rámec předkládaného materiálu a bude se jimi zabývat podrobnější analýza, kterou budeme připravovat v příštím roce. Budeme velmi rádi, pokud odborná i laická veřejnost se zapojí do diskuse o variantách i ukazatelích a tím přispěje ke zkvalitnění podkladů pro vyhodnocení rozvoje venkova v našem kraji a přispěje tak k naplnění jedné z prioritních os připravovaného **Regionální program rozvoje Moravskoslezska na roky 2007 až 2013**.